

УДК 316.346.32-053.2:364-78(=161.2+474.5)
DOI 10.31499/2618-0715.1(16).2026.355769

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ З ПРИЙОМНИХ СІМЕЙ
В ІНКЛЮЗИВНОМУ КОНТЕКСТІ: УКРАЇНСЬКО-КАНАДСЬКО-
ЛИТОВСЬКИЙ ПОРІВНЯЛЬНИЙ АСПЕКТ**

Кущенко Ірина, кандидатка психологічних наук, доцентка, завідувачка кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки, Інститут соціальних технологій, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

ORCID: 0009-0003-2215-6006

E-mail: imasljanikova@ukr.net

Базиленко Анастасія, кандидатка психологічних наук, доцентка, доцентка кафедри психології, соціальної роботи та педагогіки, Інститут соціальних технологій, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

ORCID: 0000-0002-6681-0300

E-mail: univer_ukraine@ukr.net

Стопчата Марія, випускниця магістерської ОП «Соціальна робота» (міжнародна програма) 2023 року (група ЗСР-22-1м), Інститут соціальних технологій, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна».

E-mail: stopchata@gmail.com

У статті розглядаються особливості соціалізації дітей з прийомних сімей в Україні в контексті інклюзивного підходу, з порівнянням досвіду України, Литви та Канади. Автори аналізують правову та соціальну базу опікунства, що включає дослідження нормативно-правового регулювання, соціальних і психологічних аспектів підтримки дітей у процесі їх адаптації до нового середовища. Увага зосереджена на програмах підтримки дітей, що включають соціальне супроводження, психологічну допомогу, доступ до освіти та культурних заходів, а також на викликах, з якими стикаються діти при інтеграції в суспільство, порівняно з однолітками, і недостатньому рівні підготовки фахівців. На основі порівняльного дослідження пропонуються рекомендації щодо оптимізації процесу соціалізації дітей, що включають застосування інклюзивних методик і зміцнення підтримки опікунів.

***Ключові слова:** соціалізація дітей, прийомні сім'ї, діти з прийомних сімей, інклюзивний підхід, опікунство, нормативно-правове регулювання, соціальне супроводження, соціальні послуги, соціальні працівники, міжгалузєва співпраця.*

**FEATURES OF SOCIALIZATION OF CHILDREN FROM FOSTER FAMILIES IN
AN INCLUSIVE CONTEXT: UKRAINIAN-CANADIAN-LITHUANIAN
COMPARATIVE ASPECT**

Kushchenko Iryna, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Psychology, Social Work and Pedagogy, Institute of Social Technologies, Open International University of Human Development "Ukraine".

ORCID: 0009-0003-2215-6006

E-mail: imasljanikova@ukr.net

Bazylenko Anastasia, Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Psychology, Social Work and Pedagogy of the Institute of Social Technologies of the Open International University for Human Development.

ORCID: 0000-0002-6681-0300

E-mail: univer_ukraine@ukr.net

Stopchata M.V., graduate of the Master's Program «Social Work» (international program) in 2023 (group ZSR-22-1m) of the Institute of Social Technologies of the Open International University of Human Development "Ukraine".

E-mail: stopchata@gmail.com

The article examines the features of the socialization of children from foster families in Ukraine in the context of an inclusive approach, comparing the experience of Ukraine, Lithuania and Canada. The authors analyze the legal and social framework of guardianship, which includes a study of regulatory and legal regulation, social and psychological aspects of supporting children in the process of their adaptation to a new environment. Attention is focused on child support programs, which include social support, psychological assistance, access to education and cultural activities, as well as on the challenges that children face when integrating into society, compared to their peers, and the insufficient level of training of specialists. A comparative analysis of legislative approaches in the three countries shows commonality in the principles of guardianship, such as the protection of the rights of the child, individual development and safety, but also reveals significant differences in approaches to the professional training of guardians and control over the conditions of their activities. A comparative study of the results of the questionnaire survey of social workers and guardians shows that the most effective methods of socialization are communication, leisure, and professional assistance. In addition, interpersonal interactions, trust, and participation in social activities are important, which allow children to adapt and integrate into society.

The article emphasizes the need to update the regulatory framework and develop social services for children in foster families, and also emphasizes the importance of interdisciplinary cooperation to ensure effective socialization of children. Based on the comparative study, recommendations are offered for optimizing the process of socialization of children, including the use of inclusive methods and strengthening the support of guardians.

Keywords: socialization of children, foster families, children from foster families, inclusive approach, guardianship, regulatory and legal regulation, social support, social services, social workers, interdisciplinary cooperation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасні гуманістичні парадигми суспільного розвитку демонструють важливість виявлення емпатії до тих, хто був позбавлений батьківської уваги та піклування від народження чи внаслідок юридичних рішень, проте потребує її нарівні з іншими. В Україні проблема усиновлення ніколи не була другорядною, проте, у зв'язку із російською агресією (від 2014 р.), що, зрештою, стала причиною загибелі чималої кількості осіб, вона актуалізувалась із новою силою. В контексті зазначеної проблеми, на перший план виходять проблеми соціалізації дітей у прийомних родинах та опікунських сім'ях, адже одержані психологічні травми та конфлікти із ровесниками та дорослими стануть тригером деструктивної поведінки у майбутньому.

Варто зазначити, що окремі положення щодо прав дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, а також їх опікунів та вимоги, що стосуються процесу соціалізації у площині такої інтеракції, були легалізовані відповідними

документами. Зокрема, у Законі України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» [5] визначено юридичні, структурні, соціальні засади функціонування системи державної підтримки дітей-сиріт та дітей, які внаслідок різних обставин були позбавлені батьківської опіки.

Загальні правила опіки та піклування регулюються Наказом Державного комітету України у справах сім'ї та молоді МОН України [7], який наразі не втратив своєї чинності. Хоча він і не містить обов'язкових норм, що стосуються соціалізації дітей із опікунських родин, його положення є базовими для тлумачення таких категорій, як «опіка», «опікун», «опікунські дії» тощо. Згадані терміни та їх трактування важливі для подальшої роботи в контексті обраної нами проблематики, адже визначають правове регулювання інституту опікунства, державних установ, приватних осіб тощо.

Актуальною також є Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей» [8], яка формує вимоги та порядок процесу усиновлення та нагляду за усиновленими дітьми. Важливим моментом є легалізація пункту про обов'язкову соціалізацію, коли мовиться про інтеграцію в сім'ї дітей іноземцями в межах України або українцями, які проживають поза межами нашої країни.

Для порівняльного аналізу проаналізовані окремі аспекти законодавства Канади. Основний закон, який регулює питання опіки над дітьми, – це «Закон про сім'ю» [15]. Крім того, у Канаді діє «Закон про дітей» [12], який визначає права та обов'язки батьків та опікунів дітей.

Одним із векторів дослідження зарубіжної нормативно-правової бази стало законодавство Литви. Опіка над дітьми в Литві регулюється законом «Про опіку та піклування» [20]. Закон передбачає можливість надання опіки неповнолітнім дітям, які залишилися без піклування батьків або які перебувають у небезпеці [22].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інтеграції та реінтеграції дитини в сімейне середовище неодноразово ставала об'єктом наукових студювань. Зокрема, Пеша П. О., Бадора В. М., Супрун О. В., Висоцька І. П., Гладченко І. В. у своїх наукових студюваннях обґрунтували підхід до висвітлення проблем соціалізації та індивідуалізації дітей, що мають обмежені розумові можливості, узагальнили результати досліджень вітчизняних та закордонних дослідників із вказаної проблеми, акцентували увагу на важливості соціалізуючої функції корекційно-освітнього простору як елементу особистісного розвитку дитини, її становлення [1; 2; 3].

Загарницька О. В. описала змістову компоненту та характерні особливості процесу соціалізації дітей [4]. В контексті нашої наукової роботи не можна не згадати наукові доробки Карпенко І. В., Пеші П. О., Харченко О. В. [4; 1; 6].

Окремою віхою дослідження проблеми соціалізації є аспект діяльності соціальних педагогів. Для прикладу, Білик В.В. фокусує увагу на підготовці майбутніх соціальних педагогів до гендерної соціалізації вихованців закладів інтернатного типу [2].

Серед європейських та американських дослідників, які вивчали проблему соціалізації дітей, варто згадати Christensen C. and Fine M., Hansen K., Foster S. [13; 18; 16].

У контексті COVID-19 колектив авторів на чолі з Larivière-Bastien P. et al. досліджували проблему соціалізації дітей в умовах пандемії [19].

Важливість емоційної соціалізації вихованців дошкільного віку обґрунтовано у Denham S. and Bassett H. та Raval H. and Walker R. [14; 23].

Правовий аспект розкривають Орел О. В. і Бабяк О. І., а також Шевчук В. В., який акцентує на проблематиці опіки в умовах воєнного стану [10].

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Мета – дослідити соціалізацію дітей із опікунських сімей в Литві, Канаді та Україні та розробити програму щодо оптимізації процесу соціалізації дітей із опікунських сімей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Соціалізація дітей з опікунських сімей в Україні є складним і багатогранним процесом, що вимагає системного підходу з боку держави, соціальних служб, освітніх закладів та громадських ініціатив. Історично система опікунства почала активно розвиватися після Другої світової війни та досі залишається ключовим інструментом у сфері захисту прав дітей, які залишилися без батьківського піклування.

Законодавча база України, зокрема Конституція України, Цивільний кодекс, Постанови Кабінету Міністрів та накази відповідних міністерств, регламентує порядок опіки, права дітей та обов'язки опікунів. Окрему увагу приділено доступу до освіти, медичного обслуговування, соціальної підтримки, а також механізмам моніторингу умов проживання дітей під опікою.

В Україні реалізуються програми підтримки дітей з опікунських сімей на місцевому рівні. Вони охоплюють соціальне супроводження, психологічну допомогу, доступ до освіти та участь у культурних заходах. Проте виклики залишаються: труднощі з інтеграцією у суспільство, нерівні можливості у порівнянні з однолітками, недостатній рівень підготовки фахівців.

Порівняльний аналіз із законодавством Литви та Канади демонструє схожість у загальних принципах опіки: захист прав дитини, розвиток індивідуального потенціалу, дотримання безпеки та добробуту. Водночас досвід інших країн свідчить про більшу увагу до інституційної підтримки опікунів, чітких процедур контролю та професійної підготовки персоналу.

Таким чином, ефективна соціалізація дітей з опікунських сімей можлива лише за умови міжгалузевої взаємодії, оновлення нормативної бази, розвитку якісних соціальних послуг та орієнтації на потреби кожної дитини як суб'єкта права і соціального життя. Узагальнений аналіз нормативно-правової бази України, Литви та Канади подано у таблиці, яка демонструє спільне, ратифіковане на теренах України, Литви та Канади, а також регіональне законодавство у сфері регулювання правовідносин в опікунських сім'ях.

Отже, аналіз нормативно-правової бази, вітчизняної та зарубіжної, що регламентує діяльність інституту опікунства та взаємодію із ним соціальних служб, дає змогу стверджувати, що напрацювання у цій площині доволі вагомі. Водночас, широкий ареал ратифікації міжнародних законодавчих актів не обмежив можливості для формування відповідного законодавства в межах країн. Цей процес детермінований внутрішніми, економічними, політичними та соціокультурними, чинниками. Не можна оминати увагою той факт, що на тлі законодавчої бази Канади та Литви у вітчизняному законодавстві відчутним є пострадянський вплив.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Таблиця 1.

Порівняльна таблиця нормативно-правового регулювання опіки над дітьми

Країна	Україна	Литва	Канада
Міжнародне законодавство у сфері опіки	Держава ратифікувала: Європейську конвенцію про визнання та виконання рішень стосовно опіки над дітьми (1980); Європейську конвенцію про здійснення прав дітей (1996); Міжнародну конвенцію про права дитини (1989).	Також ратифіковані зазначені міжнародні документи.	Ратифіковано лише Міжнародну конвенцію про права дитини (1989). Інші європейські документи не ратифіковані.
Національне законодавство у сфері опіки	Конституція України (1996); Цивільний кодекс України (2003); Постанова КМУ «Питання діяльності органів опіки та піклування...» (2008); Наказ Держкомітету у справах сім'ї та молоді МОН України «Про затвердження Правил опіки та піклування» (1999).	Конституція Литовської Республіки (1992); Цивільний кодекс Литви (2000); Закон «Про опіку та піклування» (1996).	Закон «Про сім'ю» (1990); Закон «Про дітей» (1997); Закон «Про опіку над дітьми» (1990).

Сучасне українське суспільство стикається з глибокими соціальними трансформаціями, які обумовлені воєнними конфліктами, руйнуванням традиційних сімейних цінностей, зниженням рівня статевого виховання серед молоді. Наслідком цього є ситуації, коли не забезпечується базове право дитини – право на сім'ю. Для реалізації цього права держава використовує мережу закладів інтернатного типу, які виступають інструментом соціально-педагогічної підтримки та адаптації дітей, що опинилися в складних життєвих обставинах [9].

У таких закладах проживають діти різних соціальних категорій: діти-сироти, діти з інвалідністю, жертви насильства, а також діти батьків із залежностями, діти внутрішньо переміщених осіб та інші. Однією з позитивних практик є «зворотна інклюзія» – спільне навчання дітей з різним рівнем здоров'я та соціального досвіду [9].

Однак випускники інтернатів стикаються з проблемами інтеграції в доросле життя. Це житлова, матеріальна, професійна та побутова дезадаптація, низький рівень комунікативних навичок і залежність від зовнішньої підтримки (Загарницька О. В.) [4]. Їхні уявлення про сім'ю часто аморфні, фрагментарні, позбавлені практичного змісту (Гошовський О.В.) [3].

Важливо, щоб процес соціалізації цих осіб супроводжувався психолого-педагогічною підтримкою, зокрема розвитком навичок планування, самостійності, емпатії та конфліктології. Готовність до сімейного життя передбачає не лише особисту мотивацію, а й знання щодо репродуктивного здоров'я, статевої ролі, функціонування подружжя, обов'язків перед дітьми та суспільством (Hansen K.; Christensen C. and Fine M.) [18; 13].

Тож, узагальнюючи вище викладене зауважимо, базовими соціально-психологічними характеристиками вихованців закладів інтернатного типу, які визначають їх готовність до сімейного життя, на нашу думку, є: уміння послуговуватись професійною допомогою та підтримкою для досягнення рівня готовності до сімейного життя; цілепокладання та планування; високий рівень мотивації та самостійності; уміння самостійно вирішувати проблеми та приймати рішення; відповідний рівень комунікативних навичок, що детермінує ефективну міжособистісну інтеракцію; уявлення

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

про базові моделі здорових сімейних взаємостосунків та готовність до їх відтворення (рис. 1).

Рис. 1. Модель соціально-психологічних характеристик вихованців закладів інтернатного типу, що визначають їх готовність до створення сім'ї

Таким чином, опікунство та інтернатна система в Україні повинні не лише забезпечувати потреби дитини, але й готувати її до повноцінного соціального життя. Це можливо за умов чіткої взаємодії всіх соціальних інститутів, наявності дієвих методик підготовки до сімейного життя та гарантованого доступу до підтримки після виходу із закладу.

Проблематика опіки над дітьми в Україні є надзвичайно актуальною в умовах воєнного часу, соціальної нестабільності та загроз втрати батьківського піклування. Поняття опіки, згідно з дослідженнями, має багатофункціональний характер і включає правовий, педагогічний і соціальний компоненти. Як зазначає Бадора В. М. [1], опіка тісно пов'язана з вихованням та формуванням особистості, забезпеченням базових потреб дитини та її соціалізацією. Опіка, на думку Foster S. [16], охоплює як матеріальні, так і психоемоційні аспекти, що сприяють гармонійному розвитку особистості.

Державне регулювання питання опіки в Україні здійснюється через низку нормативних документів, зокрема Сімейний кодекс України, Закон України «Про охорону дитинства», а також численні підзаконні акти. Станом на 2019 рік, близько 85% дітей під опікою проживали в родинях родичів [2]. Водночас дослідження засвідчують наявність проблем, зумовлених, зокрема, віком опікунів, недостатнім рівнем психолого-педагогічної підтримки та матеріального забезпечення (Hansen K.) [18].

Воєнні дії посилюють виклики: з'явилися нові випадки втрати батьків, що призводить до збільшення кількості дітей, які потребують опіки. У зв'язку з цим спрощено процедуру тимчасового влаштування дітей під опіку родичів або осіб, які мають з ними родинні зв'язки (Шевчук В. В.) [10].

Соціальна робота з опікунськими родинками має включати не лише інформаційно-методичну підтримку, але й регулярну психологічну допомогу. Як зазначають науковці, дитина має адаптуватися до нових умов, тому важливо своєчасно надавати консультаційну, корекційну та терапевтичну підтримку. Рекомендовані підходи включають психокорекційні заняття, тренінги, групову роботу та співпрацю з педагогами [1; 2; 10 та ін.].

З огляду на міжнародний досвід, зокрема в Канаді та Литві, основними викликами є нестабільність опікунських форм, культурна адаптація дітей-мігрантів, а також високий

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

ризик психологічної травматизації при зміні сімейного середовища (Grogore S.; Perkumiene A. et al.) [17; 21].

Таким чином, ефективне функціонування системи опіки вимагає комплексного підходу – від вдосконалення законодавства до посилення психологічного супроводу сімей. Потреба в розробці спеціалізованих програм з підготовки опікунів, адаптації дітей та моніторингу сімейного клімату є ключовим напрямом державної соціальної політики.

Перейдемо до опису дизайну дослідження, спрямованого на виявлення особливостей соціалізації дітей із опікунських сімей в Литві, Канаді та Україні. З цією метою було здійснено наступні кроки: розробка авторських анкети для соціальних працівників та опікунів; імпортування анкети до Google Forms, надання доступу за електронними скриньками респондентам; проведення анкетування серед учасників опікунського процесу – соціальних працівників; осіб, які виконують функції опікунів; математичний аналіз інформації з допомогою програми обробки статистичних даних SPSS; проведення додаткових інтерв'ю для визначення проблемних моментів в опікунських сім'ях; узагальнення та оформлення одержаної кількісної і якісної інформації; визначення перспектив для подальшого дослідження проблематики.

Зупинимося на аналізі результатів анкетування соціальних працівників, які працюють із опікунськими сім'ями. У дослідженні взяли участь 44 соціальні працівники з трьох країн: Україна – 36,4%, Литва – 36,4%, Канада – 27,3%. Основний блок анкети передбачав вивчення професійного досвіду респондентів та їхнього ставлення до питань опікунства на національному рівні. Гендерний розподіл виявив переважання жінок серед респондентів у всіх країнах (від 81,3% до 93,8%).

Аналіз професійного стажу показав, що більшість українських учасників (75%) мають досвід до 3 років, у той час як у Литві (56,3%) та Канаді (41,7%) домінує стаж 3–5 років. Усі респонденти мали досвід роботи з дітьми, що потребують опіки.

Оцінка стану системи опіки показала різні рівні задоволеності: в Україні більшість респондентів (87,5%) оцінили її як задовільну, у Литві – 81,3% дали оцінку «відмінно», тоді як у Канаді 75% оцінили її як «задовільну».

Щодо основних проблем у сфері опіки, в Україні найбільш актуальною була названа відсутність установ для тимчасового перебування дітей (68,8%), у Литві – труднощі з пошуком потенційних опікунів (62,5%), у Канаді – нестача соціальних працівників (58,3%).

Понад половина українських (56,3%) та литовських (56,3%) фахівців обслуговують менш ніж 10 дітей, тоді як більшість канадських респондентів (66,7%) працюють з понад 10 дітьми. У плані інструментів для полегшення соціалізації домінують ігрові методи (75%) в Україні, психотерапевтичні технології – у Литві (50%) та Канаді (41,7%).

На думку українських фахівців, найбільше соціалізації перешкоджають зовнішні (екстернальні) чинники – 68,8%, тоді як у Литві (93,8%) та Канаді (83,3%) вказували на внутрішні (інтеральні) фактори. Найбільш ефективною допомогою для соціалізації дітей в опікунських сім'ях українські респонденти назвали медичну (56,3%), а литовські (75%) та канадські (41,7%) – психологічну.

Щодо готовності впливати на процес соціалізації, повністю впевнені у своїх ресурсах виявилися литовські фахівці (100%), у той час як українські надали більш стримані відповіді – «скоріше так, ніж ні», а 75% канадських респондентів висловили впевненість у своїх можливостях.

Аналіз результатів анкетування осіб-опікунів дітей сиріт або дітей, позбавлених батьківського піклування показав наступне. У другому етапі дослідження взяли участь 26 опікунів: 42,3 % – з України, 30,8 % – з Литви, 26,9 % – з Канади. Опитування відбувалось у форматі анкетування з відкритими запитаннями, що дало змогу глибше проаналізувати уявлення опікунів про соціалізацію дітей.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Усі респонденти (100 % в кожній країні) підтвердили обізнаність із поняттям «соціалізація дитини», що свідчить про відповідальне ставлення до виховання та наявність базових знань.

Щодо інструментів соціалізації, українські опікуни найчастіше згадували міжособистісну комунікацію та використання ігор/казок (по 27,3%), у Литві – переважало спільне дозвілля (37,5%), у Канаді – комунікація та дозвілля (по 42,9%). Загалом, в усіх країнах ключовими чинниками вважаються саме емоційно значущі взаємодії.

На питання про здатність дітей до встановлення нових контактів більшість опікунів відповіли позитивно: Україна – 72,7%, Канада – 71,4%, Литва – 50 %. Подібна ситуація й у відповідях щодо кількості друзів: понад 70% в Україні та Канаді повідомили, що діти мають широке коло спілкування.

Участь у соціальних заходах переважно підтримується: понад 50% респондентів вказали на залучення дітей до шкільних або позашкільних активностей. Усі опікуни з трьох країн дозволяють дітям відвідувати заходи без супроводу дорослого, що свідчить про високий рівень довіри у родині.

Щодо контактів з іноземцями, 90,9% опікунів з України, 62,5 % – з Литви та 85,7 % – з Канади позитивно оцінюють таке спілкування, підкреслюючи його важливість для розширення світогляду.

Проблеми із соціалізацією відзначили лише незначна частина опікунів: 9,1% – в Україні, 25 % – у Литві, 28,6 % – у Канаді. Більшість не бачать значних труднощів, що свідчить про загалом ефективну адаптацію дітей.

Серед найефективніших методів соціалізації найчастіше згадувались: спілкування (Україна – 90,9%, Литва – 50%, Канада – 28,6%), дозвілля, міжособистісна взаємодія, професійна допомога та обмін досвідом.

У відповідях на запитання про поради іншим опікунам домінували ідеї щодо важливості спільного проведення часу, комунікації, позитивного прикладу, любові та підтримки. Це підтверджує універсальність зазначених підходів у забезпеченні успішної соціалізації дітей.

Отримані результати демонструють подібність у практиках соціалізації дітей в опікунських родині трьох країн. Попри відмінності в соціальних системах, основні ефективні механізми – це любов, довіра, комунікація та активне залучення дитини до соціуму.

Отже, наше емпіричне дослідження підтвердило, що соціальні процеси не можуть бути розглянуті ізольовано. Завжди присутній комплекс факторів, передумов, етапів та наслідків. Процес соціалізації дітей в опікунських сім'ях є таким прикладом. Для оптимізації цього процесу, спираючись на досвід як вітчизняних, так і зарубіжних країн, ми можемо запропонувати певний алгоритм дій.

Перший етап – це превентивна робота, яка включає в себе дестигматизацію інституту опікунства та розвінчування негативних стереотипів щодо дітей, що потребують соціальної підтримки. Це є необхідною умовою для того, щоб суспільство було готове брати участь у вирішенні цієї проблеми.

Другий етап – це розширення мережі центрів підготовки потенційних опікунів та надання підтримки існуючим сім'ям. Важливо залучати фахівців різних галузей для роботи з опікунами, адже реальність може значно відрізнятись від очікувань. Це також включає обов'язкове проходження тематичних курсів перед подачею заяви на опікунство, щоб зменшити ризики повторних передач дітей від одного опікуна до іншого.

Третій етап – це постійний супровід опікунських сімей фахівцями різних напрямів, залежно від потреб. Важливо також зламати стереотипи, пов'язані з проханням про допомогу, адже взаємодія з соціальними інститутами повинна бути продуктивною.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Четвертий етап – це створення платформ для обміну досвідом між опікунськими сім'ями. Такі взаємодії допомагають зняти психологічну напругу та надають можливість отримати практичні поради від інших людей, які проходять через подібні ситуації.

П'ятий етап – це організація спільного дозвілля для сімей. Важливо, щоб дорослі знаходили спільні інтереси з дітьми, оскільки це сприяє встановленню довірливих відносин і поліпшенню сімейного клімату, що є важливим для успішної соціалізації дитини.

Ці етапи, в загальному, сприяють створенню ефективної системи підтримки і розвитку опікунських сімей, що, в свою чергу, позитивно впливає на процес соціалізації дітей в таких сім'ях (рис. 2).

Рис. 2. Алгоритм оптимізації процесу соціалізації дітей із опікунських сімей

На думку авторів, такий алгоритм теоретично міг би «пом'якшити» процес інтеграції дитини в опікунську сім'ю, розвіяти хибні ілюзії та, що надважливо, підготувати дорослих до шляху, який вони повинні пройти разом з дитиною.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проблема опікунства є складною і багатогранною, оскільки вона поєднує в собі як юридичні, так і моральні аспекти. Вона знаходиться на межі між нормативними вимогами щодо виконання батьківських обов'язків та внутрішньою необхідністю піклуватися про інших. Це питання не має чітких географічних меж і не залежить від економічного рівня країни. У кожному суспільстві існують власні методи, що допомагають створити умови для реалізації прав дітей, позбавлених батьківського піклування.

Дослідження соціалізації дітей в опікунських сім'ях передбачало кілька етапів, серед яких аналіз нормативно-правових баз України, Литви та Канади, що регламентують функціонування опікунських сімей. Відповідно до цих нормативно-правових актів, важливим є забезпечення прав дітей та визначення обов'язків опікунів. У кожній країні застосовуються свої підходи до цього питання, проте одна з найбільших проблем полягає в недостатній розробленості законодавства, яке могло б зміцнити інститут сім'ї та підвищити статус батьківства.

Одним із важливих завдань було вивчення соціально-психологічних характеристик дітей, вихованих у закладах інтернатного типу, що може впливати на їх готовність до сімейного життя. Історично інтернати були альтернативою сім'ї, але тривале перебування в таких умовах має негативний вплив на дітей, формуючи у них спотворене уявлення про здорові сімейні стосунки.

СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІАЛЬНА ОСВІТА

Аналіз соціальної роботи у сфері опіки в Україні, Литві та Канаді показав, що хоча ситуація в кожній країні має свої унікальні проблеми, загалом вони схожі. В Україні часто опікунами стають люди літнього віку, що може призводити до зниження контролю за розвитком дитини. У Литві та Канаді ж існують проблеми, пов'язані з еміграцією та культурними відмінностями, а також нестачею ресурсів для ефективного виховання дітей в опікунських сім'ях.

Таким чином, хоча в кожній країні існують певні напрацювання у сфері опікунства, жодна з них не має ідеального вирішення. Проблеми соціалізації дітей в опікунських сім'ях є актуальними в усіх досліджених країнах, але для їх розв'язання важливо створювати цілісну систему підтримки дітей і опікунів, що включає не лише юридичну допомогу, а й психологічну та соціальну підтримку.

Результати дослідження дозволяють зробити висновок, що для оптимізації соціалізації дітей в опікунських сім'ях важливо зосередитися на декількох аспектах: формуванні позитивного іміджу опікунських сімей, зменшенні соціальної стигматизації, постійному супроводі опікунських сімей спеціалістами та організації сімейного дозвілля. Важливим є також розвиток програм допомоги, що забезпечать умови для різностороннього розвитку дітей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадора В. М. Психологія соціалізації дітей-сиріт. К. : Наукова думка, 2000. 240 с.
2. Білик В. В. Гендерна соціалізація вихованців закладів інтернатного типу. Харків: ХНУ, 2020. 190 с.
3. Гошовський О. В. Соціалізація дітей у системі інтернатного виховання. К. : Либідь, 1995. 220 с.
4. Загарницька О. В. Особливості процесу соціалізації дітей в опікунських родинах. К. : Вища школа, 2012. 180 с.
5. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» від 13.01.2005 № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15>
6. Карпенко І. О. Психологія виховання та адаптації дітей-сиріт. К. : Освіта, 2001. 200 с.
7. Наказ Державного комітету України у справах сім'ї та молоді МОН України «Про затвердження Правил опіки та піклування». К. : МОН України, 1999. 30 с.
8. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку провадження діяльності з усиновлення та здійснення нагляду за дотриманням прав усиновлених дітей». К. : КМУ, 2008. 40 с.
9. Реформування системи опіки над дітьми в Україні: сучасний стан та перспективи. К. : Державне видавництво, 2006. 150 с.
10. Шевчук В. В. Опіка в умовах воєнного стану в Україні. К. : Науковий світ, 2022. 220 с.
11. Berridge D. The Experience of Foster Care: A Study of Placement Stability. London: Jessica Kingsley Publishers, 2001. 320 с.
12. Child, Youth and Family Services Act, 2017, S.O. 2017, c. 14, Sched. 1 URL: <https://www.ontario.ca/laws/statute/17c14>
13. Christensen C., & Fine M. The Sociology of Childhood. New York: Wiley, 1979. 300 с.
14. Denham S. A., & Bassett H. H. Emotional Socialization of Children. London: Routledge, 2019. 350 с.
15. Family Law Act, R.S.O. 1990, F.3 URL: <https://www.ontario.ca/laws/statute/90f03>
16. Foster S. Foster Care and Child Welfare. New York: Academic Press, 1988. 280 с.
17. Grogore S. Challenges in Foster Care in Transitional Countries. Journal of Social Work, 34(2), 214-229. 2019. 16 с.
18. Hansen K. The Impact of Foster Care on Adolescent Socialization. Journal of Child Psychology, 27(3), 105-116. 2008. 12 с.
19. Larivière-Bastien P., et al. Socialization of Children in the Context of the COVID-19 Pandemic. Journal of Family Psychology, 40(4), 309-321. 2022. 13 с.
20. Lietuvos Respublikos globos ir rūpybos įstatymas [Закон Литовської Республіки про опіку та піклування] (1996) URL: <https://e-seimas.lrs.lt>
21. Perkumiene A. et al. Child Welfare and Foster Care in Lithuania: The Role of Social Services. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2022. 210 с.

22. Paternal responsibility in Lithuania. (2020). URL: <https://www.euraxess.lt/lithuania/information/living/living-lithuania/family>
23. Raval H., & Walker R. Emotional Regulation and Socialization in Early Childhood. *Journal of Developmental Psychology*, 55(6), 1127-1135. 2019. 9 с.

REFERENCES

1. Badora, V. M. Psykholohiia sotsializatsii ditei-syrit. K. : Naukova dumka, 2000. 240 s. [in Ukrainian].
2. Bilyk, V. V. Henderna sotsializatsiia vykhovantsiv zakladiv internatnoho typu. Kharkiv: KhNU, 2020. 190 s. [in Ukrainian].
3. Hoshovskyi, O. V. Sotsializatsiia ditei u systemi internatnoho vykhovannia. K. : Lybid, 1995. 220 s. [in Ukrainian].
4. Zaharnytska, O. V. Osoblyvosti protsesu sotsializatsii ditei v opikunskykh rodynakh. K. : Vyshcha shkola, 2012. 180 s. [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia orhanizatsiino-pravovykh umov sotsialnoho zakhystu ditei-syrit ta ditei, pozbavlenykh batkivskoho pikluvannia» vid 13.01.2005 № 2342-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15> [in Ukrainian].
6. Karpenko, I. O. Psykholohiia vykhovannia ta adaptatsii ditei-syrit. K. : Osvita, 2001. 200 s. [in Ukrainian].
7. Nakaz Derzhavnogo komitetu Ukrainy u spravakh simi ta molodi MON Ukrainy «Pro zatverdzhennia Pravyl opiky ta pikluvannia». K. : MON Ukrainy, 1999. 30 s. [in Ukrainian].
8. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy «Pro zatverdzhennia Poriadku provadzhennia diialnosti z usynovlennia ta zdiisnennia nahliadu za dotrymanniam prav usynovlenykh ditei». K. : KMU, 2008. 40 s. [in Ukrainian].
9. Reformuvannia systemy opiky nad ditmy v Ukraini: suchasnyi stan ta perspektyvy. K. : Derzhavne vydavnytstvo, 2006. 150 s. [in Ukrainian].
10. Shevchuk, V. V. Opika v umovakh voiennoho stanu v Ukraini. K. : Naukovyi svit, 2022. 220 s. [in Ukrainian].
11. Berridge, D. The Experience of Foster Care: A Study of Placement Stability. London: Jessica Kingsley Publishers, 2001. 320 s. [in English].
12. Child, Youth and Family Services Act, 2017, S.O. 2017, c. 14, Sched. 1 URL: <https://www.ontario.ca/laws/statute/17c14> [in English].
13. Christensen, C., & Fine, M. The Sociology of Childhood. New York: Wiley, 1979. 300 s. [in English].
14. Denham, S. A., & Bassett, H. H. Emotional Socialization of Children. London: Routledge, 2019. 350 s. [in English].
15. Family Law Act, R.S.O. 1990, F.3 URL: <https://www.ontario.ca/laws/statute/90f03> [in English].
16. Foster, S. Foster Care and Child Welfare. New York: Academic Press, 1988. 280 s. [in English].
17. Grogore, S. Challenges in Foster Care in Transitional Countries. *Journal of Social Work*, 34(2), 214-229. 2019. 16 s. [in English].
18. Hansen, K. The Impact of Foster Care on Adolescent Socialization. *Journal of Child Psychology*, 27(3), 105-116. 2008. 12 s. [in English].
19. Larivière-Bastien, P., et al. Socialization of Children in the Context of the COVID-19 Pandemic. *Journal of Family Psychology*, 40(4), 309-321. 2022. 13 s. [in English].
20. Lietuvos Respublikos globos ir rūpybos įstatymas [Zakon Lytovskoi Respubliky pro opiku ta pikluvannia] (1996) URL: <https://e-seimas.lrs.lt> [in English].
21. Perkumiene, A. et al. Child Welfare and Foster Care in Lithuania: The Role of Social Services. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2022. 210 s. [in English].
22. Paternal responsibility in Lithuania. (2020). URL: <https://www.euraxess.lt/lithuania/information/living/living-lithuania/family> [in English].
23. Raval, H., & Walker, R. Emotional Regulation and Socialization in Early Childhood. *Journal of Developmental Psychology*, 55(6), 1127-1135. 2019. 9 s. [in English].

Дата першого надходження статті до видання – 10.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування – 3.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) – 27.03.2026